

CELS GOMIS I MESTRE

Un estímul per conèixer un folklorista reusenc excepcional

Salvador Palomar

L'any 1991 Carrutxa va organitzar un seguit d'activitats per commemorar el naixement del reusenc Cels Gomis i Mestre. Això ens va portar a conèixer el seu nét, Cels Gomis i Serdañons, que havia aplegat i catalogat l'arxiu del seu avi i va procurar que les seves obres tornessin a ser publicades. Les moltes hores de dedicació a aquesta tasca van permetre la reedició de *Dites i tradicions populars referents a les plantes* (1983), *La bruixa catalana* –amb un excel·lent estudi preliminar de Llorenç Prats, l'antropòleg que millor s'ha aproximat a l'estudi dels folkloristes històrics catalans– i *Meteorologia i agricultura populars* (1998), elaborada a partir del manuscrit que l'autor va deixar inacabat i que refonia en un sol volum, amb noves aportacions, les obres *Lo llamp y'ls temporals* (1884) i *Meteorologia i agricultura populars* (1888).

Ara –a la mort de Cels Gomis i Serdañons, als 88 anys d'edat– la família ha volgut que tot l'arxiu del seu avi sigui conservat a Reus. La donació –al Museu Comarcal Salvador Vilaseca com a institució pública encarregada de la conservació i la difusió del patrimoni– inclou, entre altra documentació, les notes de camp, fitxes, apunts originals dels treballs editats de Cels Gomis i Mestre i nombrosa correspondència personal. S'hi troba també les notes de treball del seu nét, els esborranys de diverses reedicions, etc. La consulta de la biblioteca familiar, on s'hi conserva les obres del poc conegut vesant pedagògic de Cels Gomis i Mestre, permetrà igualment un coneixement més exhaustiu del treball d'aquest investigador.

Cels Gomis i Mestre amb el seu nét.

Cels Gomis i Mestre és certament un personatge singular i cabdal en la història de la recerca folklòrica a Catalunya. Nascut a Reus el 6 de gener de 1841, es va traslladar amb la seva família a Madrid on començà els estudis d'enginyer de camins, que no acabà en obtenir feina. Va tornar a Catalunya el 1862 i treballà en les obres del ferrocarril. Exiliat a Ginebra, el 1870, entrà en contacte amb la Internacional i s'afilià a l'organització anarquista Aliança de la Democràcia Socialista. De retorn a

l'Estat espanyol, va anar a residir a Madrid, on desenvolupà una intensa activitat política. Durant el seu treball en obres públiques a Catalunya i a altres indrets de l'Estat, desenvolupà una important tasca de recollida de materials folklòrics. A partir de 1893 residí a Barcelona. Casat el 1874, va tenir set fills. Va morir el 13 de juny de 1915.

Ideològicament, el pensament de Cels Gomis s'orienta primer cap el republicanisme federal per pas-

sar després a l'anarquisme. Com explica Llorenç Prats, «es tractava d'un anarquisme d'arrel bakunista, basat en un compromís racional i radical en les seves aspiracions, però moderat per un esperit de tolerància del qual Gomis féu gala durant tota la seva vida». El seu posicionament ideològic és comú a una part important del moviment llibertari de l'època: creu en l'home i en la raó, en el coneixement com a motor de progrés i en la lluita contra els mites, els errors i les supersticions que afecten les classes populars. El seu catalanisme, prou freqüent en els llibertaris del moment, es formula com una actitud contra la uniformitat i el centralisme, que no té res a veure amb el caire conservador i tradicionalista de la Renaixença. Ell mateix, en una carta citada per Ll. Prats, ho expressa així:

No es pensi pas que jo sigui enemic de l'autonomia de Catalunya, ans al contrari: la vull tan àmplia que de segur que se n'esgarriarien fins los que lluiten en les files més avançades del catalanisme. Per a mi s'ha de començar per l'autonomia individual dins de cada poble, per la de cada poble dins de cada regió o encontrada natural, i acabar per la de cada encontrada dins de cada nació. Per substituir Barcelona a Madrid i la brutícia d'aquí a la d'allí, no val la pena canviar l'ordre de coses actual.

Com altres pensadors llibertaris de l'època, Gomis veu en l'Església catòlica un enemic de la ciència i un factor de subjecció del poble. El seu treball sobre el catolicisme i la qüestió social reflecteix aquesta visió, i la crítica a les creences del catolicisme és ben present en els seus treballs sobre folklore.

Els aspectes més ideològics de la seva biografia, la seva militància anarquista i els seus articles polítics són ben poc coneguts. La documentació conservada no inclou els articles de caire polític i, de fet,

només alguns han estat identificats —com per exemple, els publicats a la revista *Acracia*— ja que, com és comú a l'època, són signats molts cops amb inicials o amb pseudònim. Sens dubte, aquesta activitat de divulgació ideològica d'un pensament llibertari pedagògic i la seva activa participació en la Internacional constitueixen un camp de recerca sobre el qual caldrà treballar d'ara endavant.

Perquè, sens dubte, cal tenir en compte aquest rerefons ideològic per entendre la importància dels treballs folklòrics de Cels Gomis. Per exemple, per la seva actitud de refús al que ell considera errors i supersticions:

Lo que convé es recollir totes les preocupacions populars, no per a perpetuar-les, com creuen alguns, sinó per destruir-les, conservant-les solsament escrites per a què en temps a venir pugui el poble comparar son estat de progrés amb lo endarreriment en què viuen sos antepassats.

Entre aquestes supersticions, Cels Gomis posa especial èmfasi en aquelles que fomenta la mateixa Església catòlica. En resposta a Francesc Maspons i Labrós, que havia prologat el llibre *Lo llamp y'ls temporals*, afirma:

És l'Església catòlica qui ha substituït pel diable tots els déus que en l'antiga mitologia representaven el mal, i precisament per demostrar-ho vaig publicar «Lo llamp y'ls temporals» posant al costat de les pràctiques populars les pràctiques catòliques, i, juntament amb les oracions del poble, els exorcismes de l'Església [...]. Perquè és ella, l'Església catòlica, qui ha fet la substitució que el senyor Maspons atribueix a l'home; aquest no ha fet més que traduir-la al llenguatge vulgar afegint-hi pràctiques que poden no ser catòliques, per més que la idea original ho sigui.

Enfrontat a aquells qui volen utilitzar el folklore com a recurs per bastir una pàtria a la mesura de les seves concepcions, Gomis opta per una aproximació científica a la tradició popular: «Jo crec que ningú té dret a alterar ni poc ni gens les produccions populars, si les vol donar com a tals», afirma el 1884, diferenciant-se així d'aquells que *reformen* o *milloren* les produccions populars segons els propis criteris morals o estètics.

L'obra dels Cels Gomis, malgrat les poques aportacions teòriques que ens ha deixat, deixa entreveure una percepció del folklore com a saviesa popular, com un conjunt de coneixements adquirits per una experiència —empírica— quotidiana i que es transmeten de generació en generació. Adverteix, però, que aquests coneixements no són sempre certs o que l'esdevenir de les coses ha modificat les condicions que els feien vàlids. I considera, sense cap mena de romanticisme, que estan condemnats a desaparèixer superats pel coneixement científic i l'educació. «És llei natural que així sigui, com ho és que les criatures en arribar a la pubertat no continuïn creient que són els Reis Mags d'Orient els qui portaven joguines que tanta il·lusió els feien», afirmava en el pròleg —escrit el 1888— de *Meteteorologia i agricultura populars*. En aquest mateix text explicita prou bé la seva visió del folklore:

Obligat per la índole del meu treball a viure constantment entre la gent del poble, amic des de molt petit de la lectura i no trobant en les reduïdes localitats on he d'estar cap biblioteca per a consultar, he tingut la sort d'acabar per trobar un llibre en cada una de les persones que em rodegen, llibre que, no per estar enquadrat en rústica, deixa de contenir menys interessants matèries. Tota la saviesa, tota la ciència de les generacions passades es troba escampada entre els individus que componen el

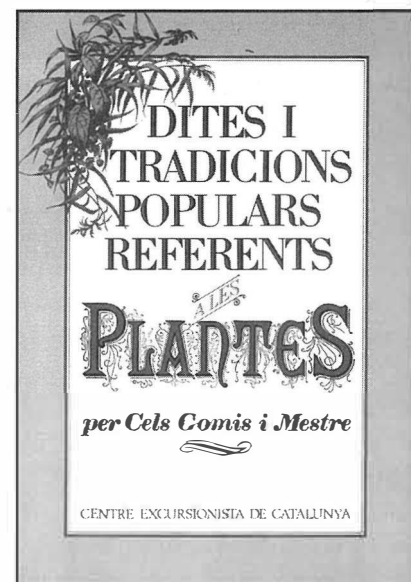
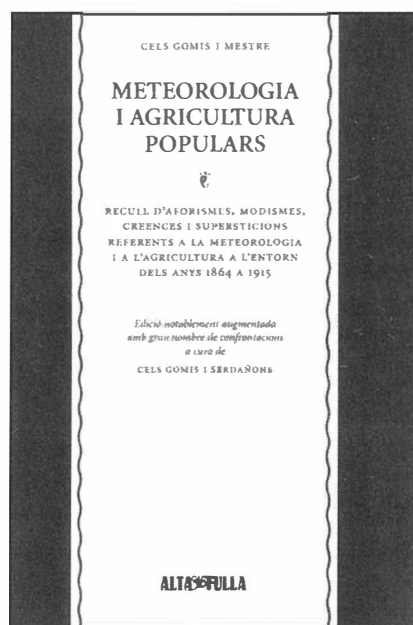
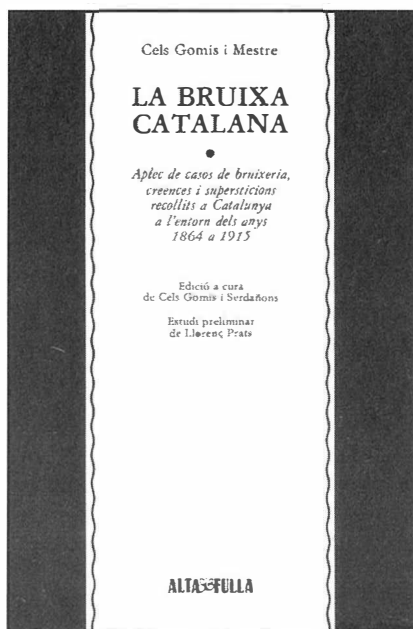

nostre poble. No sembla sinó que el llibre que la contenia s'hagi desenquadrat i que un cop de vent hagi escampat els seus fulls fins pels darrers racons de les nostres contrades.

Malgrat haver viscut poc a Reus, la seva relació amb la ciutat es fa palesa en el contacte que mantenia amb altres reusencs –i que caldrà estudiar– com, per exemple, Joaquim M. Bartrina, al qual es refereix com a «malaguanyat paisà i amic» quan empra materials seus en alguna publicació.

La seva bibliografia és extensa: escrits de caire social i polític, ressenyes excursionistes, llibres escolars i poesia. Entre els seus treballs sobre cultura popular podem esmentar: *La lluna segons lo poble* (1884), *Lo llamp y'ls temporals* (1884), *Costums empordanesas. Dinars de morts, honras grassas* (1887), *Metereologia y agricultura populars ab gran nombre de confrontacions* (1888), *Tradicions de Cardó* (1890), *Botánica popular ab gran nombre de confrontacions* (1891) –reeditada amb el títol de *Dites i tradicions populars referents a les plantes* (1983)–, *Literatura popular catalana* (1910), *Zoologia popular catalana* (1910), a les quals cal afegir, en els últims anys, les esmentades anteriorment com a resultat de la dedicació del seu nét Cels Gomis i Serdañons o l'edició facsimil de *La lluna segons lo poble* (1999).

No cal dir que aquesta donació a Reus, al Museu Comarcal Salva-

dor Vilaseca, suposa un estímul per a les persones que hem conegut, i reivindicat, l'obra de Cels Gomis i Mestre com la d'un folklorista socialment progressista, allunyat dels tòpics romàntics, avançat a la seva època i amb una preocupació pel rigor del seu treball que el fa diferent.

Una persona nascuda a la mateixa ciutat en què prop d'un segle i mig després es va crear una associació que ha volgut fer de la recerca i la divulgació del patrimoni etnològic una eina de dinamització sociocultural, sense renunciar, ans al contrari, a implicar-se en l'acció ciutadana per transformar la societat. Si la personalitat de Cels Gomis i Mestre ens va atreure i ens ha apassionat a mesura que l'hem anat descobrint, no hi ha dubte que aquesta donació –a més de possibilitar noves línies d'investigació– ens omple de satisfacció a les acaballes de l'any 2000 en el qual Carrutxa ha arribat als seus vint anys d'existència.

FE D'ERRADES

A l'anterior CARAMELLA III, dins l'apartat de Cultura Popular, a la pàgina 49, no va quedar assenyalat quina era el nom del ball de la la partitura de l'article titulat «Recuperació de partitures dels Balls de Bastons a Sant Bartomeu». Aprofitem ara per demanar disculpes i esmenar l'error. La partitura correspon al ball *El Carles*.